

CZU: 343.61

PARTICIPAȚIA LA COMITEREA INFRAȚIUNILOR DE OMOR – DELIMITĂRI TEORETICO-METODOLOGICE

*Alexandru ARCER**Universitatea de Stat din Moldova*

La momentul actual în știința dreptului penal sub aspectul diferențierii participanților la infracțiune au fost și continuă să concureze până în prezent două teorii de bază ce caracterizează participația penală: una obiectivă și una subiectivă, dar este cunoscută și o teorie mixtă.

În acest context, în dreptul penal este unanim recunoscut principiul conform căruia, în caz de participație, nu se modifică temeiul general al răspunderii penale.

Asupra participanților la infracțiune se răsfrâng principiile generale ale răspunderii în dreptul penal, potrivit cărora temeiul răspunderii penale îl formează fapta prejudiciabilă ce conține toate elementele componenței infracțiunii prevăzute de Codul penal. Acest principiu are o importanță principală atât la stabilirea răspunderii pentru faptele săvârșite de o singură persoană, cât și pentru cele comise în participație.

Actualitatea prezentului studiu în limitele unui articol științific reiese din faptul că legea penală consideră participația la infracțiune drept una dintre cele mai periculoase forme de activitate infracțională după gradul de răspundere și gravitatea urmărilor penale, participația la infracțiune constituind un grad prejudiciabil sporit.

Cuvinte-cheie: drept penal, participație, infracțiune, viața persoanei, sănătatea persoanei, activitate infracțională, grad prejudiciabil.

PARTICIPATION IN THE COMMISSION OF MURDERS –THEORETICAL - METHODOLOGICAL BOUNDARIES

At present, in the science of criminal law, to differentiate participants in crime, there have been two basic competing theories that characterise the criminal participation: one is objective and the other one is subjective; however, a mixed theory is also known.

In this context, in criminal law, there is a unanimous recognition of the principle according to which, in case of participation, the general basis of criminal liability does not change.

The general principles of liability in criminal law are reflected on the participants in the crime. According to them, as we have already mentioned, the basis of criminal liability is formed by the prejudicial deed that includes all the elements of the crime provided by the Criminal Code. This principle is of fundamental importance both in establishing the liability for acts committed by a single person and for those committed in participation.

The relevance of this study carried out in this scientific article results from the fact that criminal law considers participation in crime as one of the most dangerous forms of criminal activity according to the degree of responsibility and seriousness of criminal consequences, participation in crime constituting a highly prejudicial degree.

Keywords: criminal law, participation, crime, life of the person, health of the person, criminal activity, prejudicial degree.

Introducere

La momentul actual, participația penală ridică numeroase probleme teoretice și de reglementare concretă juridico-penală [1]. Prin calificarea de ansamblu a participației penale urmează a se constata dacă activitatea infracțională desfășurată de către făptuitori poate fi calificată ca infracțiune săvârșită prin participație [2, p.331].

În continuare menționăm că legiuitorul operează, în condițiile normativității penale, cu mai multe modalități de apreciere a instituției participației penale, determinând în acest sens și gradul de pericol social al unor fapte (infracțiunile de omor) comise în asemenea forme. În legătură cu subiectul examinat în prezentul articol, ar fi cazul de a aborda, în primul rând, situația de incriminare a participației penale ca modalitate normativă de bază ori ca circumstanțială (accidentală) a infracțiunii. Este vorba despre previziunea expresă a diferitor forme ale participației în Partea specială a legii penale [3]. În al doilea rând, apare dilema referitor la soluționarea problemelor de încadrare juridică a faptelor de omor comise prin participație penală.

Astfel, din punctul de vedere al teoriei dreptului penal, omorul reprezintă fapta socialmente periculoasă săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală, care atentează la viața altei persoane și îi cauzează acesteia moartea [4, p.58]. În opinia lui E.F.Pobegailo, „... în timpul săvârșirii omorului intenționat, făptuitorul atentează

direct la viața unei alte persoane. Viața unei alte persoane constituie obiectul juridic special al omorului intenționat" [5, p.11]. După cum afirmă V.Balaican, omorul face parte din categoria infracțiunilor contra vieții, fiind cea mai periculoasă infracțiune care atentează la cel mai important bun al omului – viața acestuia, care îi este dăruită de natură, iar legea penală prevede pedepse foarte aspre pentru autor(i), până la detențiune pe viață, întrucât societatea manifestă „ură“ față de acest atentat [6, p.34].

Iar după cum afirmă V.Bujor, ca infracțiuni contra vieții persoanei (infracțiunile de omor) sunt recunoscute faptele socialmente periculoase îndreptate nemijlocit împotriva vieții persoanei, la a căror săvârșire lipsirea de viață sau determinarea la sinucidere a unei alte persoane se consideră temei al răspunderii penale. Pericolul social deosebit pe care îl prezintă infracțiunile contra vieții persoanei în general atinge gradul cel mai ridicat în cazul infracțiunii de omor intenționat, prevăzute la art.145 CP RM. Acest caracter al omorului intenționat a fost recunoscut de legiuirile penale din toate timpurile și în toate orânduirile sociale. Cu atât mai mult, afirmă V.Bujor, în societatea noastră, clădită și pătrunsă de spiritul umanitar, orânduire în care persoana este considerată valoarea cea mai de preț, lipsirea de viață cu intenție a unei persoane constituie una dintre cele mai intolerabile infracțiuni, ceea ce explică severa sancționare prevăzută pentru această infracțiune în dispozițiile Codului penal în vigoare [7, p.8].

În legislația Republicii Moldova, fapta de omor intenționat este incriminată în art.145 CP RM într-o variantă-tip și o variantă agravată. Omorul intenționat în varianta-tip este incriminat la alin.(1) art.145 CP RM [8]. La rândul său, omorul intenționat în varianta agravată este incriminat la alin.(2) art.145 CP RM, presupunând că infracțiunea prevăzută la alineatul (1) este săvârșită:

- cu premeditare (lit.a) alin.(2) art.145 CP RM);
- cu răpirea sau luarea persoanei în calitate de ostatic (lit.b) alin.(2) art.145 CP RM);
- în legătură cu îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești (lit.d) alin.(2) art.145 CP RM);
- cu bună știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor (lit.e) alin.(2) art.145 CP RM);
- asupra unui membru de familie (lit.e¹) alin.(2) art.145 CP RM);
- cu răpirea sau luarea persoanei în calitate de ostatic (lit.f) alin.(2) art.145 CP RM);
- asupra a două sau mai multor persoane (lit.g) alin.(2) art.145 CP RM);
- asupra unui reprezentant al autorității publice ori a unui militar, ori a rudelor apropiate ale acestora, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea de către reprezentantul autorității publice sau militar a obligațiilor de serviciu (lit.h) alin.(2) art.145 CP RM);
- de două sau mai multe persoane (lit.i) alin.(2) art.145 CP RM);
- cu deosebită cruzime, precum și din motive sadice (lit.j) alin.(2) art.145 CP RM);
- cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei (lit.k) alin.(2) art.145 CP RM);
- din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă (lit.l) alin.(2) art.145 CP RM);
- prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane (lit.m) alin.(2) art.145 CP RM);
- cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei (lit.n) alin.(2) art.145 CP RM);
- de către o persoană care anterior a săvârșit un omor intenționat prevăzut la alineatul (1) (lit.o) alin.(2) art.145 CP RM);
- la comandă (lit.p) alin.(2) art.145 CP RM).

La această constatare adăugăm opinia, conform căreia în cadrul infracțiunilor de omor intenționat clasificate de către legiuitor participarea mai multor persoane poate îmbrăca diferite forme, fapt ce se referă, în primul rând, la existența obligatorie a autorului și a instigatorului infracțiunii. În al doilea rând, după cum demonstrează practica judiciară privind omorurile, faptele în cauză pot fi comise atât cu participarea intermediarului, cât și fără participarea acestuia. În alte cazuri activitatea de organizare poate fi cumulată și cu cea de instigare ori de complicitate. Nu putem fi de acord pe deplin cu autorul român V.Dobrinoiu [9, p.77], care susține că ideea de a comite omorul vine de la organizator și că infracțiunea se comite în interesele lui și acesta din urmă, individual ori prin intermediul altor persoane, caută un autor concret, pregătit în schimbul unei recompense de a comite omorul în cauză.

Rezultate și discuții

Participația penală ridică la momentul actual numeroase probleme teoretice și de reglementare concretă [1]. Prin calificarea de ansamblu a participației penale urmează a se constata dacă activitatea infracțională desfășurată de către făptuitori poate fi calificată ca infracțiune săvârșită prin participație.

Se știe, menționează autorul român Petre Dungan, că marea majoritate a infracțiunilor sunt săvârșite de o singură persoană, altfel zis, sunt rezultatul acțiunii unui singur subiect activ. În cazul în care, însă, la comiterea unei infracțiuni își aduc contribuția (materială sau morală) mai multe persoane, adică rezultatul activității infracționale constituie produsul conlucrării tuturor acestor persoane, suntem în prezența unei participații penale [10, p.67]. M.Grama și S.Botnaru operează cu aprecieri asupra imposibilității imputațiunilor infracțiunilor comise cu vinovăție dublă asupra participației penale la rezultatul infracțional mai grav [11, p.38].

X.Ulianovschi, făcând aprecieri asupra situației când persoanele cooperează la săvârșirea infracțiunii cu o pluralitate de infractori care se poate realiza prin mai multe forme: pluralitatea necesară, constituită sau ocazională, consideră că aceasta generează discuții în legătură cu posibilitatea existenței participației ocazionale la infracțiunile praeterintenționate [12, p.13].

Autorul A.Mariș opinează că se cunosc mai multe forme de pluralitate de infractori la comiterea infracțiunii, printre care: pluralitatea ocazională (participație proprie și improprie) – există atunci când o infracțiune, prin conținutul său, se poate săvârși de o singură persoană, dar se comite în concret de mai multe. Existența participației proprii implică cu necesitate săvârșirea faptei cu aceeași formă de vinovăție de către participanți [13, p.49].

În literatura de specialitate s-a arătat că, sub aspect subiectiv, existența și caracterul participației penale sunt determinate de existența unei duble legături psihice între participanți; pe de o parte, voința lor comună de a coopera la săvârșirea aceleiași infracțiuni, iar, pe de altă parte, scopul sau rezultatul comun urmărit de participanți prin săvârșirea faptei. Însă, unii autori constată că la participația penală poate să lipsească în deplinul sens al cuvântului înțelegerea prealabilă sau vinovăția lor comună în sensul participației simple sau al celei fără înțelegere prealabilă, sau participația cu executarea diferitelor roluri, sau forma covinovăției [14, p.95].

Importanța studierii instituției participației penale este dată și de faptul că unii doctrinari o deosebesc de alte instituții ale dreptului penal. Astfel, autorii M.Grama și V.Timotin o deosebesc de instituția *implicării la infracțiune* [15, p.67]. *Implicarea se deosebește de participație prin faptul că comportamentul persoanelor implicate la infracțiune nu este în raport de cauzalitate cu rezultatul infracțional sau cu săvârșirea infracțiunii.* Activitatea acestor persoane nu trebuie în mod inevitabil să preceadă sau să însoțească procesul de comitere a faptei socialmente periculoase. Ea poate avea loc chiar și după săvârșirea infracțiunii, spre exemplu, în cazul favorizării nepromise în prealabil. În circumstanțele infracțiunii concrete, această activitate nu prezintă o cauză obligatorie a săvârșirii ei sau a survenirii rezultatului infracțional. De exemplu, nedenușătorul unui atac banditesc nu devine una dintre condițiile necesare ale săvârșirii banditismului ori ale survenirii rezultatului socialmente periculos. Astfel, legătura dintre activitatea persoanelor implicate și săvârșirea infracțiunii are un caracter nu atât de trainic ca în cazul activității participanților. Cu toate acestea, activitatea lor nu poate fi examinată izolat de comiterea infracțiunii de către alte persoane, întrucât *există o anumită legătură față de comiterea ei.* Suntem de acord cu autorii care susțin că implicarea la infracțiune presupune o faptă a persoanei care, deși se află într-adevăr într-un anumit raport cu săvârșirea infracțiunii, nu apare ca un catalizator al săvârșirii ei. Faptele persoanelor implicate la infracțiune, spre deosebire de faptele comise în participație, nu servesc drept cauză pentru survenirea rezultatului infracțional.

Punctele de tangență în acțiunile persoanelor implicate în săvârșirea infracțiunii se pot exprima prin următoarele:

1) persoana care, neparticipând la săvârșirea infracțiunii, se implică după săvârșirea ei în activitatea infracțională a terțelor persoane și ajută acestora să se ascundă sau să tăinuiască urmele infracțiunii comise, infractorul etc.;

2) persoana care știe, cu certitudine, despre o infracțiune în curs de pregătire sau săvârșire, nu o denunță organelor de drept și prin aceasta nu contribuie la prevenirea sau descoperirea ei;

3) persoana, care are posibilitatea să împiedice sau să prevină infracțiunea, nu a întreprins nicio măsură în acest sens.

Conform art. 41 CP RM, se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate [16]. Din conținutul acestui articol rezultă că despre participație poate fi vorba numai în cazul în care la săvârșirea infracțiunii au participat două sau mai multe persoane. Indiferent

de numărul de persoane care au participat la săvârșirea infracțiunii, persoana trebuie să fie responsabilă și să atingă vârsta de la care legea penală prevede răspundere penală. Nu va fi participant dacă, în calitate de participant, va fi atrasă o persoană iresponsabilă sau de vârstă fragedă și nu se recunoaște ca subiect al infracțiunii persoana care se înșeală în caracterul acțiunilor săvârșite de ea. În asemenea cazuri e de față așa-numita „vinovăție mediată”. Persoanele care au utilizat asemenea mijloace de săvârșire a infracțiunii vor purta răspundere ca un singur autor (nemijlocit) al infracțiunii [17, p.55].

Legea penală consideră participația la infracțiune drept una dintre cele mai periculoase forme de activitate infracțională după gradul de răspundere și gravitatea urmărilor penale, participația la infracțiune constituind un grad prejudiciabil sporit. Astfel, mai mult de jumătate din infracțiunile intenționate, precum și 70-80% din infracțiunile săvârșite de minori sunt comise în participație. Activitatea prin cumul de eforturi a două sau mai multe persoane înlesnește săvârșirea infracțiunii, îngreunează depistarea infracțiunilor și, drept urmare, ele devin mai ferme în hotărârea de a continua activitatea lor comună criminală. Afară de aceasta, după cum mărturisește practica infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave săvârșite cu participație, ele sunt bine planificate, chibzuite și urmările lor sunt foarte grave.

Infracțiunea ce include participația este rezultatul unei activități comune a tuturor participanților la săvârșirea ei: a autorului, a organizatorului, a instigatorului și a complicelui. Acțiunile unui participant corespund condițiilor și înlesnește posibilitatea săvârșirii infracțiunii de către un alt participant, contribuind la survenirea urmărilor infracționale comune. Dacă, însă, participanții la una și aceeași infracțiune urmăresc diferite scopuri infracționale, participație nu există. Nu există participație și în cazurile în care activitatea în comun coincide după loc, timp și împrejurări, adică atunci când activitatea tuturor participanților are același caracter exterior, însă nu se află în legătură de reciprocitate cu acțiunea fiecărui participant, deci când între ei nu există o unire întreagă. Astfel, dacă două persoane fură fiecare în același timp, în asemenea caz vor fi trase la răspundere nu pentru participație la sustragerea bunurilor proprietarului prin furt, ci pentru furt săvârșit de fiecare persoană aparte.

Trăsăturile participației penale

Potrivit art.41 CP RM, participație se consideră cooperarea intenționată a două sau mai multe persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate. Definiția legislativă a participației include trei semne distinctive, și anume: 1) participarea la una și aceeași infracțiune a două sau mai multe persoane; 2) activitatea lor comună și 3) caracterul intenționat al activității participanților. Primele două semne caracterizează latura obiectivă a participației, iar cel de-al treilea – latura subiectivă a infracțiunii săvârșite de participanți [17, p.55].

Din conținutul art.41 CP RM rezultă că despre participație poate fi vorba numai în cazul în care la săvârșirea infracțiunii au participat două sau mai multe persoane. Reiterăm că, indiferent de numărul de persoane care au participat la săvârșirea infracțiunii, persoana trebuie să fie responsabilă și să atingă vârsta de la care legea penală prevede răspundere penală. Nu va fi participant dacă, în calitate de participant, va fi atrasă o persoană iresponsabilă sau de vârstă fragedă și nu se recunoaște ca subiect al infracțiunii persoana care se înșeală în caracterul acțiunilor săvârșite de ea. În asemenea cazuri e de față așa-numita „vinovăție mediată”. Persoanele care au utilizat asemenea mijloace de săvârșire a infracțiunii vor purta răspundere ca un singur autor (nemijlocit) al infracțiunii.

Al doilea semn obiectiv al participației este activitatea în comun a tuturor participanților. Noțiunea de activitate în comun include trei momente, și anume: 1) informarea reciprocă a participanților la infracțiune; 2) survenirea unui rezultat infracțional urmărit de toți participanții și 3) raportul de cauzalitate dintre acțiunile fiecărui participant și urmările survenite [18, p.163].

Deoarece consecințele infracționale în caz de participație apar ca rezultat al cumulului de forțe ale tuturor participanților, al acțiunilor comune, dauna survenită se află în raport de cauzalitate cu acțiunile fiecărui participant, indiferent de gradul de participare a fiecărui participant la infracțiune. Urmările infracționale sunt generate nemijlocit de acțiunile autorului infracțiunii, însă lanțul legăturii cauzale este constituit din acțiunile tuturor celorlalți participanți. De aceea, toți participanții poartă răspundere penală pentru rezultatul infracțional al faptei săvârșite în comun.

Din punctul de vedere al laturii subiective, participația la infracțiune se caracterizează nu doar prin vinovăție intenționată, ci și prin comunitatea de intenție. Latura subiectivă a participației este complicată. Grupul de persoane care săvârșesc în comun infracțiunea acționează cu o intenție unică, ea este aceeași pentru toți, însă mult mai largă decât intenția unei persoane care săvârșește o infracțiune de sine stătător [19, p.129].

Forma intenționată de voință indică faptul că, în genere, participația este o unire a unui grup de persoane, care acționează într-o direcție, strâns legat printr-o unire internă cu o voință unică orientată spre săvârșirea unei infracțiuni premeditate. Unicitatea intenției tuturor participanților se manifestă prin faptul că fiecare participant înțelege că nu acționează de unul singur, ci în comun. De aici rezultă că participantul își dă seama nu doar de caracterul și eventualul pericol social al acțiunilor sale, ci și de acțiunile altor complici și, în primul rând, de caracterul prejudiciabil al activității autorului infracțiunii [20, p.108].

Părtașul la infracțiune prevede ca în urma activității comune vor surveni consecințele dorite de toți ceilalți participanți. Ceea ce-i unește pe participanți – intenția comună, unirea lăuntrică – în majoritatea cazurilor reprezintă, desigur, rezultatul. Înțelegerea prealabilă nu este caracteristică tuturor formelor de participație, ci numai celor mai principale. Între participanți întotdeauna este necesar să fie stabilită o legătură subiectivă, unilaterală: organizatorul infracțiunii, instigatorul și complicele, sau cel puțin să-și dea seama despre caracterul prejudiciabil al acțiunilor infracționale ale fiecărui participant aparte și despre tendința lor de a acționa în comun.

Referindu-se la intenție, în caz de participație, legiuitorul are în vedere ambele forme de intenție – directă și indirectă. Organizatorul și instigatorul acționează, de regulă, cu intenție directă, iar autorul și complicele pot acționa și cu intenție indirectă. Nu există participație nici în cazul în care o persoană acționează din imprudență, iar alta, folosindu-se de situație, acționează cu intenție. Iată de ce intenția comună a participanților nu înseamnă și identitate de motiv și scopuri ale participanților. Tot aici este oportună rațiunea că motivul și scopul participanților pot fi aceleași, însă pot fi și diferite. Ele pot fi diferite în cazul în care nu constituie semnele obligatorii ale componenței de infracțiune săvârșite de autor.

Ca o repliere a alineatului de mai sus, atașăm afirmația autoului rus A.M. Șargorodski, care afirmă că problema răspunderii pentru copricinuirea infracțiunilor contra vieții și sănătății din imprudență, precum și prevenirea ei devine tot mai actuală pe măsura tendinței de creștere a numărului infracțiunilor comise în acest mod [21, p.84]. În contextul dat se expune și autorul Al.Mariț, potrivit căruia, în realitate, mecanismul săvârșirii infracțiunilor din imprudență este mai complicat; în epoca progresului tehnico-științific se complică sistemele de conducere a proceselor tehnice, care sunt încredințate, de regulă, mai multor persoane ce acționează în concordanță [22, p.49].

În contextul celor expuse se aduce următorul exemplu: doi macaragii, înțelegându-se între ei, au mutat o încărcătură nestandardă. Fiind fixată incorect, încărcătura a căzut și în urma căderii a omorât un om. În acest caz, moartea ar fi putut fi evitată, dacă ar fi fost excluse acțiunile eronate comune ale acestor persoane. Fiecărui dintre făptuitori i se incriminează rezultatul infracțional ca și cum ar fi acționat de unul singur și acțiunile lui (independent de acțiunile celorlalți copricinuitori) s-ar afla în legătură cauzală cu consecințele.

În sens contrar, se remarcă că în acest mod se ignoră faptul că fiecare dintre copricinuitori „contribuie” la comiterea infracțiunii.

O trăsătură a participației penale este faptul că participanții trebuie să întrunească semnele subiectului infracțiunii. În opinia autorului I.Oancea, subiectul infracțiunii include în primul rând acele persoane care săvârșesc aceste infracțiuni și sunt chemate la răspundere penală și pedepsite, dacă, bineînțeles, îndeplinesc și celelalte condițiuni pentru a fi făcuți răspunzători.

Autorul R.Miheev definește vârsta răspunderii penale în sens larg – ca perioadă de timp calendaristică ce se scurge din momentul nașterii până la un anumit moment cronologic al vieții unei persoane și, în sens restrâns – ca moment al vieții în care intervin anumite schimbări medicobiologice, social-psihologice și juridice în starea psihofiziologică a persoanei. Anume din acest ultim moment legiuitorul consideră că persoana are aptitudinea biopsihică de a înțelege și de a-și asuma obligațiile de comportare prevăzute de normele dreptului penal, precum și capacitatea de a-și stăpâni și dirija în mod conștient actele de conduită în raport cu acele exigențe [23, p.36].

În literatura de specialitate, prin „subiect al infracțiunii” se înțelege persoana care săvârșește nemijlocit latura obiectivă a infracțiunii [24, p.135]. Subiectul infracțiunii trebuie să corespundă unor condiții generale (prevăzute în normele corespunzătoare din Partea generală a Codului penal) și, după caz, unor condiții speciale (care pot fi stabilite în norma corespunzătoare din Partea specială a Codului penal).

Subiecte ale raportului juridic penal sunt persoanele care participă la acest raport în calitate de beneficiari ai ocrotirii juridice penale sau de destinatari ai prevederilor legale. Raporturile juridice penale se împart în două grupuri: subiecte juridice penale de conformare și subiecte juridice penale de conflict [25, p.49].

Subiectele raportului juridic penal de conformare sunt, pe de o parte, statul, care, din momentul intrării în vigoare a legii penale, are dreptul să pretindă și să impună respectarea acesteia, iar, pe de altă parte, toate persoanele din societate care au obligația să se abțină de la săvârșirea faptelor ce cad sub incidența acestei legi. Din

momentul săvârșirii faptei prevăzute de legea penală (a infracțiunii) ia naștere raportul juridic penal de conflict în cadrul căruia subiecte sunt, pe de o parte, statul – în principal, precum și persoana fizică sau juridică vătămată – în secundar, iar, pe de altă parte, destinatarul normei incriminatoare în persoana celui care a săvârșit infracțiunea și care urmează să răspundă penal [26, p.63].

Astfel, acestea din urmă persoane, care nu sunt altele decât persoanele implicate în raportul juridic penal de conformare, transformat, prin săvârșirea infracțiunii, într-un raport juridic penal de conflict, sunt subiecții infracțiunii.

Deci, subiecți ai infracțiunii sunt persoanele implicate în săvârșirea unei infracțiuni, fie prin însăși săvârșirea infracțiunii, fie prin suportarea consecințelor, a răului cauzat prin săvârșirea acesteia. După poziția pe care o au în raport cu infracțiunea și, deci, după poziția pe care o ocupă în cadrul raportului juridic penal de conflict, se face distincție între subiecții activi, sau infractori, pe de o parte, și subiecții pasivi, sau persoane vătămate prin infracțiune, pe de altă parte [27, p.149]. (În continuare vom folosi termenul „subiect al infracțiunii” doar cu privire la subiecții activi ai infracțiunii, subiecții pasivi ai infracțiunii îi vom numi „parte vătămată”). De regulă, subiect al infracțiunii poate fi orice persoană care întrunește, cumulativ, cele trei condiții: vârsta, responsabilitatea și libertatea de voință și acțiune [28, p.78].

În cele ce urmează vom supune analizei un caz din practica judiciară care vizează participarea mai multor persoane la omorul victimei în scopul sustragerii bunurilor acesteia. Astfel, S.N. a negat faptul participării sale la omorul victimei. Aceasta deși la etapa urmăririi penale S.N. a explicat detaliat: cum s-a înțeles cu U. să săvârșească un atac asupra victimei B., în scopul sustragerii bunurilor acesteia; cum au confecționat în prealabil măști și s-au înarmat cu o rangă de metal. Ajungând la ușa casei lui B., ambii au înțeles că victima se află în casă, apoi au împărțit rolurile: U. a pătruns în casă pe fereastra din spate, iar S.N. – pe ușa de la intrare. Speriată, victima s-a îndreptat spre ieșirea unde se afla S.N. În acest moment, U. a lovit-o cu ranga în cap. După ce ea a căzut, au început a selecta obiectele de preț ce urmau a fi sustrate. La un moment, victima a încercat să se ridice, însă U. i-a mai aplicat câteva lovituri și ea a rămas nemișcată. După aceasta, ambii au încărcat obiectele sustrate în automobil și le-au adus în apartamentul lui U. La împărțirea bunurilor sustrate, S.N. și-a primit partea sa [29, p.11].

După cum se poate vedea, numai U., nu și S.N., i-a aplicat victimei loviturile mortale. În cercetarea aspectului dat este util să reproducem o recomandare din pct.16 al Hotărârii Plenului Judecătoriai Supreme a Ucrainei „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei”, nr.2 din 07.02.2003: pentru omorul săvârșit de un grup de persoane în urma înțelegerii prealabile poartă răspundere și acele persoane care, deși nu au luat parte nemijlocit la cauzarea morții victimei, totuși erau legate de ceilalți participanți prin intenția unică de a lipsi de viață victima, executând măcar o parte din activitățile pe care grupul le preconizase în vederea realizării acestei intenții. În funcție de circumstanțele concrete, aceste activități pot consta în: aducerea victimei în stare de neputință, astfel încât un alt participant la grup, profitând de această stare, să lipsească victima de viață; înfrângerea rezistenței victimei, astfel încât un alt participant la grup să înlesnească săvârșirea nemijlocită a omorului; înlăturarea piedicilor care, în situația concretă, fac imposibilă săvârșirea nemijlocită a omorului de către un alt participant la grup sau îngreunează considerabil această săvârșire; acordarea unui ajutor concret participantului la grup, care săvârșește nemijlocit omorul, în momentul comiterii acestuia (de exemplu, prin transmiterea armei); supravegherea victimei, altor persoane sau a ambianței înainte de omor sau în momentul săvârșirii acestuia, în scopul realizării intenției unice de a lipsi de viață victima etc. [30].

Aplicând aceste recomandări ultimei dintre spețele reproduse, remarcăm validitatea lor: S.N. a barat singura cale de refugiu a victimei B., pentru ca U. să-i poată cauza loviturile mortale. Chiar dacă B. nu a decedat după prima lovitură, intenția de a omorî este consemnabilă din start: 1) ca instrument al infracțiunii a fost folosită ranga; 2) lovitura a fost aplicată în cap. S.N. a admis, cel puțin, că U. va aplica lovitura anume în această parte vitală a corpului.

Așadar, S.N. a fost tras la răspundere întemeiat pentru săvârșirea omorului intenționat. Dar ce rol îndeplinește acesta în procesul săvârșirii omorului intenționat: de coautor al infracțiunii sau de complice la infracțiune? Or, de exemplu, la pct.9 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat, nr.9 din 15.11.1993 [31], se menționează: „... în calitate de autori ai infracțiunii urmează a fi recunoscute persoanele care acționau în comun, în intenția îndreptată spre săvârșirea omorului, și au participat nemijlocit la procesul curmării vieții victimei”. În același timp, se stabilește: „Complici

urmează să fie considerate persoanele care nu au participat nemijlocit la curmarea vieții victimei, dar știau despre intenția executorului de a săvârși un omor și conștient au contribuit ... prin înlăturarea obstacolelor pentru săvârșirea infracțiunii”.

În speță, S.N. nu a executat o parte a laturii obiective a infracțiunii de omor. Nu este o situație similară celei descrise în doctrina penală: „întrucât modul ascuns al sustragerii este un semn obligatoriu al laturii obiective a furtului, persoana care asigură modul ascuns al sustragerii (de exemplu, cel care stă „de șase” („de pază”)) trebuie recunoscută coautor al infracțiunii de furt, nu însă complice la această infracțiune” [32, p.631].

Împiedicarea victimei să se refugieze (ca și activitățile similare acesteia) nu este un semn obligatoriu al infracțiunii de omor.

În context, I.Ionescu susține: „În doctrina penală română s-a făcut deosebirea între coautorii care au o contribuție creatoare (săvârșesc acțiunea tipică din norma de incriminare) și cei care au o contribuție combativă (de paralizare a opunerii victimei, de înlăturare a obstacolelor din calea autorului care realizează contribuția creatoare). S-ar putea susține și teza contrară. Oricât de numeroase argumente s-ar aduce în favoarea asimilării contribuției combative cu cea creatoare, cu greu ar putea fi înlăturată constatarea că, totuși, cel care desfășoară sub orice formă o contribuție combativă (de înlăturare a obstacolelor) nu săvârșește nemijlocit infracțiunea, ci prin altul, adică prin acela care desfășoară contribuția creatoare” [33, p.420].

Subscriem acestui punct de vedere, deoarece la alin.(2) art.42 CP RM se stabilește: „Se consideră autor persoana care săvârșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală, precum și persoana care a săvârșit infracțiunea prin intermediul persoanelor care nu sunt pasibile de răspundere penală din cauza vârstei, iresponsabilității sau din alte cauze prevăzute de prezentul cod”. S.N. nu a săvârșit fapta de omor în mod nemijlocit, nici nu a săvârșit infracțiunea prin intermediul lui U. Mai mult, U. este pasibil de răspundere penală și a fost tras la răspundere penală. S.N. a contribuit la săvârșirea faptei de omor, rolul său reducându-se la cel de complice. În mod regretabil, în sentința de condamnare nu s-a identificat acest rol. Fără temei, S.N. a fost recunoscut coautor al omorului intenționat.

Considerăm că în cazul analizat mai sus a fost încălcat principiul legalității: conform alin.(1) art.3 CP RM, „nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni..., decât ... în strictă conformitate cu legea penală”. Aplicarea cu aproximație a legii penale (în particular, a alin.(2) art.42 CP RM) este nu altceva decât o ilegalitate și trebuie tratată ca atare.

Concluzii și recomandări

În concluzie vom menționa că în știința dreptului penal sub aspectul diferențierii participanților la infracțiune au fost și continuă să concureze până în prezent două teorii de bază ce caracterizează participația penală: una obiectivă și una subiectivă, dar este cunoscută și o teorie mixtă.

Teoria obiectivă a fost formulată pentru prima dată de către criminalistul german A.Feuerbach (începutul sec. al XIX-lea). El susținea că autor al infracțiunii trebuie considerat cel ce provoacă consecința infracțională, adică a fost cauza ei nemijlocită, iar complice este cel ce doar a contribuit la producerea acestui rezultat, adică a servit doar drept cauză auxiliară. Alți autori îi numeau vinovați principali pe cei care executau nemijlocit fapta infracțională, iar pe toți ceilalți participanți la infracțiune îi considerau complici.

Teoria subiectivă, ai cărei reprezentanți au fost Kestliș, Ghelișner, Buri, Bar ș.a., pune la baza diferențierii participanților latura pur psihică, subiectivă a faptei, ce se exprima prin interesul față de rezultatul infracțional. Potrivit susținătorilor teoriei subiective, acei care consideră fapta comisă ca personală trebuie calificați ca vinovați principali – autori (executori) ai infracțiunii, iar acei care doar participă la săvârșirea unei fapte străine trebuie considerați complici, deși caracterul participării la infracțiune nu are nicio importanță.

Teoria mixtă clasifică participanții la infracțiune atât după trăsăturile obiective, cât și după cele subiective. Legislația penală, codurile penale ale diferitor state s-au edificat în baza teoriilor menționate. Legislația germană și cea elvețiană, practica judiciară a acestor țări acceptă criteriul subiectiv al diferențierii participanților. În doctrina rusă a dominat în special teoria obiectivă a participației. Au existat și susținători ai teoriei mixte. În funcție de acest criteriu, legislația Republicii Moldova deosebește următoarele tipuri de participanți: autorul, organizatorul, instigatorul și complicele, totodată diferențiindu-i după caracterul acțiunilor executate, care formează latura obiectivă a componenței infracțiunii concrete, în cazul nostru – a infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei.

Recomandări

- Menționăm că, în corespundere cu alin.4 art.34 din Codul penal al Federației Ruse, persoana care nu este subiect al infracțiunii, special indicat în articolul corespunzător din Partea specială a Codului penal, și

care a participat la săvârșirea infracțiunii prevăzute de acel articol poartă răspundere pentru respectiva infracțiune în calitate de organizator, instigator sau complice. Considerăm oportună completarea art.42 CP RM cu alineatul (7), având un conținut similar celui de la alin.4 art.34 din Codul penal al Federației Ruse. Acest alineat proiectat ar veni în completarea alin.(6) art.42 CP RM, care stabilește: „Participanții trebuie să întrunească semnele subiectului infracțiunii”. Or, în lipsa unei asemenea completări, alin.(6) art.42 CP RM reflectă doar aproximativ realitatea juridică. Nu propunem recunoașterea existenței participației la infracțiunile comise din imprudență, ci doar efectuarea unor specificări legislative în privința infracțiunilor comise cu vinovăție dublă, pe care nu le putem nega.

- Includerea în Codul penal a unei norme referitoare la infracțiunile comise cu vinovăție dublă are o mare importanță pentru calificarea corectă a unor fapte socialmente periculoase, deoarece ne permite să facem o delimitare clară a infracțiunilor intenționate de cele săvârșite din imprudență. În ce privește existența participației la infracțiunile comise cu vinovăție dublă, ne putem expune astfel: potrivit prevederilor art.41 CP RM, participație se consideră cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate. Termenii „cu intenție” și „intenționată”, utilizați în textul legii, exclud extinderea acestei norme asupra cazurilor de comportare imprudentă, care nu pot fi incluse în sfera de reglementare juridică a art.41 CP RM.

- Concluzionând cele expuse, accentuăm necesitatea unui studiu amplu al instituției participației în cadrul infracțiunilor de omor intenționat, scopul imediat fiind supunerea corectă și adecvată răspunderii penale a persoanelor vinovate de comiterea infracțiunii, însă scopul ulterior ar fi perfecționarea normelor juridice penale în vigoare referitoare la incriminarea faptelor de omor.

Referințe:

1. ANTONIU, G. Participația penală. Studiu de drept comparat. În: *Revista de drept penal* (București), 2000, Anul VII, nr.3 (iulie-septembrie), p.9-40.
2. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*. Vol.I. Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p.331.
3. ANTONIU, G. Participația penală. Studiu de drept comparat. În: *Revista de drept penal* (București), 2000, Anul VII, nr.3 (iulie-septembrie), p.9-40.
4. SOROCEANU, I. Omorul săvârșit asupra a două sau mai multor persoane. Abordări teoretice și drept comparat. În: *Revista Națională de Drept*, 2018, nr.1-3, p.58.
5. ПОБЕГАЙЛО, Э.Ф. *Умышленные убийства и борьба с ними: уголовно-правовое и криминологическое исследование*. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1965, с.11.
6. BALAIKAN, V. Analiza juridică a omorului. În: *Legea și Viața*, 2010, nr.9, p.34.
7. БУЖОР, В., ГУЦУЛЯК, В. Умышленное убийство (ст.145 УК РМ) Комментарий. В: *Закон и жизнь*, 2011, №3, с.8.
8. Codul penal al Republicii Moldova. Legea nr.985-XV din 18.04.2002. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74/195.
9. DOBRINOIU, V. *Drept penal. Partea specială*. Vol.I. *Teorie și practică judiciară*. București: Lumina Lex, 2000, p.77.
10. DUNGAN, P. Conceptul de participație penală. În: *Revista de drept penal*. (București), 2000, Anul VII, nr.2, p.67.
11. GRAMA, M., BOTNARU, S. Participația la infracțiunile săvârșite cu vinovăție dublă. În: *Revista Națională de Drept*, 2003, nr.5, p.38.
12. ULIANOVSKI, X. *Participația penală*. Chișinău: Asociația Judecătorilor din Moldova și Centrul de Drept, 2000, p.13.
13. MARIȚ, Al. Participația la actele infracționale imprudente. Concursul imprudențelor. Compensarea sau imprudența comună a infractorului și a victimei. În: *Revista Națională de Drept*, 2005, nr.8, p.49.
14. ИВАНОВ, И. *Аномальный субъект преступления*. Москва: Юнити, 1998, с.95.
15. GRAMA, M., TIMOTIN, V. Conceptul de implicare la infracțiune și delimitarea de instituția participației penale. În: *Revista Națională de Drept*, 2002, nr.5, p.67.
16. Codul penal al Republicii Moldova. Legea nr.985-XV din 18.04.2002. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74/195.
17. MACARI, I. Noțiunea de participație la infracțiune. În: *Legea și Viața*, 2006, nr.8, p.55.
18. HOTCA, M.A. *Codul penal. Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, p.163.
19. IACUBOI, V. Pericolul social al faptelor săvârșite în sfera activității de întreprinzător. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis”*. Seria „Științe sociale”, 2007, nr.6, p.128-132.
20. GAVAJUC, S. *Răspunderea penală pentru remunerații ilicite în îndeplinirea lucrărilor de deservire a populației*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016, p.108.
21. ШАРГОРОДСКИЙ, М.Д. Общие задачи соучастия. В: *Правоведение* (Москва), 1960, №1, с.84-97.

22. MARIȚ, Al. Participația la actele infracționale imprudente. Concursul imprudențelor. Compensarea sau imprudența comună a infractorului și a victimei. În: *Revista Națională de Drept*, 2005, nr.8, p.49.
23. МИХЕЕВ, Р.И. *Проблемы вменяемости и невменяемости в советском уголовном праве*. Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1983, с.36.
24. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea Generală*. Chișinău: Cartier, 2005, p.135.
25. ULIANOVSKI, X. Considerațiuni generale cu privire la subiectul special al infracțiunilor militare. În: *Revista Națională de Drept*, 2006, nr.3, p.49.
26. DOBRINOIU, V., PASCU, I., LAZAR, V. și al. *Drept penal. Partea Specială*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1992, p.63.
27. BULAI, C. *Drept penal român. Partea Generală*. Vol.I. București: Casa de editură și presă „Șansa” SRL, 1992, p.149.
28. UNGUREANU, A. *Drept penal roman. Partea Generală*. București: Lumina Lex, 1995, p.78.
29. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ca-95/2003 din 10.06.2003, În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2003, nr.12, p.11.
30. Постанова Пленуму Верховного Суду України, №2 від 07.02.2003 „Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи” // www.crime.direx.org/e-library/pvsu/pvsu-2_07022003.htm [Accesat: 18.11.2020]
31. Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). Chișinău, 2002, p.304-312.
32. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal: Partea specială*. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.631.
33. ANTONIU, G., MITRACHE, C., STĂNOIU, R. și al. *Noul Cod penal comentat / Sub red. lui G.Antoniou*. București: C.H.Beck, 2006, p.420.

Date despre autor:

Alexandru ARCER, doctorand, Școala doctorală Științe Juridice, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: arcer06@mail.ru

Prezentat la 30.10.2020